

Piech, Ernest

**Propaganda na wojnie [Konrad Paduszek,
Działalność propagandowa służb
informacyjno-wywiadowczych Wojska
Polskiego w czasie wojny
polsko-bolszewickiej 1919-1921 :
organizacja, metody, treści, Wydawnictwo
Adam Marszałek, Toruń 2004]**

"Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska", 22, 2009, s.
[196]-198

Zdigitalizowano w ramach projektu pn. Budowa platformy "Podlaskie Czasopisma Regionalne", dofinansowanego z programu „Społeczna odpowiedzialność nauki” Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (umowa SONB/SP/465121/2020).

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Udostępniono do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ERNEST PIECH

Toruń

Propaganda na wojnie

Cztery lata temu ukazała się książka nosząca dość długi tytuł *Działalność propagandowa służb informacyjno-wywiadowczych Wojska Polskiego w czasie wojny polsko-bolszewickiej 1919-1921* z podtytułem: *organizacja, metody, treści*. Wydana została w Toruniu nakładem Wydawnictwa Adam Marszałek. Autorem tej pracy jest Konrad Paduszek, absolwent Instytutu Historii Uniwersytetu Warszawskiego. Książka ta traktuje o ciekawym obszarze działalności propagandowej polskiego wywiadu. Do tej pory wątek ten był poruszany m.in. przez A. Peplonia¹. Jednakże działalność propagandowa polskiego wywiadu nigdy nie zajęła całej pozycji. Zawiera ona dwieście dwie strony, w których autor skupia się na działalności wywiadu głównie w latach podanych w tytule. Jednakże podany jest także proces formowania się polskich wojskowych służb wywiadowczych, który zaczął się wcześniej niż wspomniana wojna. Opisane są także działania podjęte już po pokoju ryskim z marca 1921 r.

W długim wstępie autor podaje przyczyny i cel swojej pracy. Nakreśla niektóre generalne cechy charakteryzujące wszystkie wywiady wojskowe na świecie. Przytacza też pewną historię zaistniałą w trakcie działań polskiego wywiadu w Niemczech w dwudziestoleciu międzywojennym. Na podstawie tego przykładu a także innych wniosków wysnutych przez autora można odnieść wrażenie, że źródła używane we wszelkich pracach na temat wywiadu są niepełne, albo zawierają dane niepewne. Celem tej pracy jest dotknięcie nowego obszaru badań dotyczących słynnej „Dwójki” (Oddziały II MSWojsk. i NDWP). Omawia przy tym dostępne, nie zawsze kompletne źródła i dotychczas napisane prace, z których skorzystał i, w niektórych przypadkach poddał ocenie. Treść właściwa książki podzielona jest na trzy rozdziały, wstęp i zakończenie. Rozdziały dzielą się z kolei na podrozdziały i trak-

tują o rzeczach podanych w podtytule książki: o organizacji, metodach i treściach stosowanych przez propagandę wywiadu.

Rozdział pierwszy – *Służby informacyjno-wywiadowcze Wojska Polskiego w przededniu i w czasie wojny polsko-bolszewickiej*. Zarys – jak sama nazwa wskazuje, przedstawia nam kulisy formowania się polskiego wywiadu wojskowego. Jest to bardzo trudny, skomplikowany czas, tuż po formalnym zakończeniu I wojny światowej i w trakcie odbudowywania Polski po czasach rozbiorów. Zwraca uwagę na trudności związane z jednoczeniem trzech diametralnie różnych części państwa polskiego, walkę o granice i na tym tle niezrozumienia dowódców Wojska Polskiego dla roli wywiadu. Wszystkie przetasowania kadrowe i zmiany nazw instytucji tworzą skomplikowany obraz budowy wywiadu i kontrwywiadu, a w szczególności tych struktur, które były odpowiedzialne za propagandę. Autor podejmuje już tutaj problem działania w warunkach frontowych jak i w kraju. Wymowne dla pracy zdanie pada pod koniec tego rozdziału, ale charakteryzuje sposób działania przeciwnika: [...] *propaganda sowiecka, która jest bodaj, że najważniejszym instrumentem polityki zagranicznej Rosji Sowieckiej* [...].² Jest to cytat z pisma MSWojsk., ale oddaje on jak wielką rolę odgrywała propaganda już przy powstawaniu pierwszego komunistycznego państwa na świecie.

Na wstępie rozdziału drugiego: *Metody pracy służb specjalnych Wojska Polskiego*, autor zaznacza nowatorstwo broni, jaką była działalność propagandowa w ówczesnym świecie³. Technika w czasie wojny z lat 1919-1921 była lepiej rozwinięta niż kiedykolwiek wcześniej i umożliwiała użycie propagandy na szeroką skalę. Trzeba jednakże przypomnieć, że była ona używana w różnej formie dużo wcześniej. Wystarczy chociażby wspomnieć ulotki z okresu sławnych „dymitriad” z wypraw Polski na Moskwę na początku XVII wieku. Rozdział opisuje propagandę stosowaną przez „Dwójkę” w stosunku do żołnierzy polskich oraz bolszewickich. U tych ostatnich ciekawie zarysowana jest kwestia narodowości innych niż rosyjska w szeregach Armii Czerwonej⁴ oraz próby ich pozyskiwania przez Polaków. Przybliża też pracę i organizację formacji analogicznych w wojsku bolszewickim w ogarniętej wojną domową Rosji.

Rozdział trzeci – *Treści wykorzystywane przez służby specjalne Wojska Polskiego* – jest najbarwniejszym i najdłuższym z całej pracy. Mówi on o propagandzie w Armii Czerwonej i Wojsku Polskim. Autor opisuje metody niszczenia agentów wroziej propagandy i przeciwdziałanie jej. Zdemaskowana zostaje, oprócz tego, sprawa rzekomej plomby na wagonie wiozącym Lenina, którym zmierzał do Rosji⁵. Autor ukazuje też proces dotyczący przekupywania dziennikarzy prasy zagranicznej, aby kompromitowali Polskę na arenie międzynarodowej oraz defraudacja pieniędzy przez bolszewików⁶. Polski wywiad też nie zawsze był w porządku w stosunku do swych obywateli, jak na przykład sprawa zgłaszania się ochotników. W rozdziale tłumaczone są także ulotki i odezwy z języka rosyjskiego na język polski. Opisywana jest też treść i szata graficzna wybranych materiałów propagandowych, które znajdują się pod koniec pracy. Autor zadbał, aby jak najszersza gama materiałów propagandowych została przedstawiona w całej książce.

W zakończeniu zostaje wydana ocena działalności i pracy służb informacyjno-wywiadowczych Wojska Polskiego na tle zmiennych kolei losu wojny polsko-bolszewickiej. Podsumowując działalność autor podaje skąd oficerowie wywiadu

czerpali doświadczenie, ile wynosił budżet, ile i jakiego rodzaju materiałów propagandowych udało się rozpropagować. Ostatecznie pozytywnie ocenia te wyniki na tle pracy innych wywiadów podczas I wojny światowej. Książkę kończą ostatecznie spis źródeł, aneks zawierający niektóre materiały propagandowe i tabele obrazujące wydatki. Znalazł się niezbędny w tego typu pracy wykaz skrótów oraz indeks osób. Zabrakło jednakże fotografii ważniejszych oficerów wywiadu (z wyjątkiem okładki książki), map oraz indeksu miejscowości. Praca ma charakter źródłowy i opiera się na dokumentach, głównie zbiorach Centralnego Archiwum Wojskowego oraz Archiwum Akt Nowych, a także prasie z tamtego okresu i materiałów opublikowanych. Przypisy umieszczone są pod tekstem dając wiadomości nie tylko o źródłach zaczerpniętej myśli, lecz także o opisywanych postaciach i wydarzeniach w szerszym kontekście historycznym. Oprócz paru błędów literowych ostatnią rzeczą, która może wzbudzać kontrowersje u sąsiadów z Ukrainy jest konsekwentne nazywanie wojny polsko-bolszewicką. Właściwie, od 1920 r. trzeba by ją nazywać wojną polsko-ukraińsko-bolszewicką⁷. Coraz częściej skłaniają się ku temu niektórzy polscy i większość ukraińskich historyków.

Praca jest bardzo ciekawa i rzuca nowe światło na wagę propagandy w wojnie polsko-bolszewickiej. Dotychczas zajmowano się głównie stroną czysto militarną, czy też polityczną. Ostatnia praca polskiego autora na temat propagandy w tej wojnie dotyczyła działalności strony bolszewickiej i ostatni raz została wydana w 1984 roku⁸. Działalność wywiadu zawsze była okryta pewnym nimbem tajemniczości i wzbudzała uzasadnione zainteresowanie. Praca Konrada Paduszka jest ciekawa nie tylko ze względu na ten czynnik, ale też ze względu na interesujące przekazanie tematyki. Polecam tą książkę każdemu, kto interesuje się działalnością i metodami propagandowymi stosowanymi przez wywiad, a także interesuje się tą mniej oficjalną stroną wojny z lat 1919-1921.

PRZYPISY

- 1 A. Peplowski, *Wywiad w wojnie polsko-bolszewickiej*, Warszawa 1999, 269-291.
- 2 K. Paduszek, *Działalność propagandowa służb informacyjno-wywiadowczych Wojska Polskiego w czasie wojny polsko-bolszewickiej 1919-1921*, s. 59.
- 3 *Ibidem*, s. 61.
- 4 *Ibidem*, s. 63.
- 5 *Ibidem*, s. 138.
- 6 *Ibidem*, s. 144-145.
- 7 W. Jabłonskyj, *Od władzy pięciu do dyktatury jednego*, Kijów 2001.
- 8 T. Teslar, *Propaganda bolszewicka podczas wojny polsko-rosyjskiej 1920 roku*, 1984 Wena. Było to wydanie, które ukazało się w podziemiu. Przedr. z wyd.: Warszawa: Wojskowy Instytut Naukowo-Oświatowy 1938.